

**DE CE
MÂNCĂM
ANIMALE**

**DE CE
MÂNCĂM
ANIMALE**

JONATHAN
SAFRAN
FOER

Traducere din engleză de Cristina Rusu și Liviu Dascălu

Titlul original al acestei cărți este: *Eating Animals* de Jonathan Safran Foer.

Copyright © Jonathan Safran Foer, 2010.

This edition of work first published by Nicholas Brealey Publishing, London 2009. This Translation is published by arrangements with Nicholas Brealey Publishing.

© Publica, 2018, pentru ediția în limba română

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această carte nu poate fi reprodusă sau difuzată în orice formă sau prin orice mijloace, scris, foto sau video, exceptând cazul unor scurte citate sau recenzii, fără acordul scris din partea editorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FOER, JONATHAN SAFRAN

De ce mâncăm animale / Jonathan Safran Foer ; trad. din engleză de Cristina Rusu și Liviu Dascălu. - București : Publica, 2018

ISBN 978-606-722-292-0

I. Rusu, Cristina (trad.)

II. Dascălu, Liviu (trad.)

613.2

EDITORI: Cătălin Muraru, Silviu Dragomir

DIRECTOR EXECUTIV: Bogdan Ungureanu

DESIGN: Alexe Popescu

CORECTORI: Rodica Crețu, Cătălina Călinescu

DTP: Dragoș Tudor

Cuprins

1. Povești	8
2. Totul sau nimic ori altceva	26
3. Cuvinte și semnificații	52
4. De-a v-ați ascunselea	96
5. Influență / Muțenie	140
6. Felii de paradis / Grămezi de rahat	176
7. De acord	232
8. Arta povestirii	280
Mulțumiri	305
Note	307

*pentru Sam și Eleanor,
busolele mele de nădejde*

Povești

Americanii mănâncă¹ mai puțin de 25% din alimentele comestibile cunoscute de pe planetă.

Fructele arborilor genealogici?

În copilărie mergeam deseori la bunica la sfârșit de săptămână. Vineri seara, când ajungeam, bunica mă ridica în aer și mă strângea tare la piept de mă sufoca. Iar când plecam, duminica după-amiaza, se întâmpla la fel. Abia după câțiva ani mi-am dat seama că mă cântărea.

Bunica a supraviețuit celui de-al Doilea Război Mondial desculță și hrănindu-se cu resturi: cartofi putreziți, rămășițe de carne, de piele și cartilagii. Iată de ce nu i-a păsat niciodată dacă ieșeam din contur când coloram cupoanele, atâta vreme cât le tăiam de-a lungul liniilor zimțate. Când luam micul dejun la hotel, în timp ce noi, ceilalți, ne umpleam burțile, bunica lua câte un sandwich, îl învelea în șervețele și îl îndesa în geantă pentru masa de prânz. De la bunica știu că poți să faci oricât de mult ceai vrei dintr-un singur pliculeț și că fiecare parte a mărunții este bună de mâncat.

Asta n-avea legătură cu banii. (Multe dintre cupoanele pe care le tăiam erau pentru alimente pe care nu le cumpăra niciodată.)

Și nici cu sănătatea. (Se ruga de mine să beau Coca-Cola.)

La întrunirile de familie, bunica nu se așeza niciodată la masă. Chiar și când nu avea nimic de făcut – cum ar fi să umple bolurile cu supă, să amestece în oală sau să verifice cuptorul –,

ea stătea în bucătărie, ca o santinelă vigilentă în postul de observație (sau ca o prizonieră). Pe vremea aceea credeam că îi place atât de mult să gătească încât nu mai simte nevoia să mănânce.

În pădurile din Europa se hrănea doar ca să rămână în viață până la următoarea dată când avea ce să mănânce. Cincizeci de ani mai târziu, în America, noi mâncăm doar ce ne place. Rafturile din cămară sunt pline de alimente cumpărate dintr-un capriciu și la prețuri piperate sau de alimente de care nu avem nevoie. Iar când le expiră termenul de valabilitate, le aruncăm fără măcar să le mirosim. Hrana nu este una dintre grijile noastre. Bunica a făcut ca stilul acesta de viață să fie posibil pentru noi. Însă ea nu putea încă să se scuture de acel sentiment de disperare.

Când eram mici, frații mei și cu mine credeam că bunica e cea mai mare bucătăreasă din lume. Spuneam „Ești cea mai mare bucătăreasă din lume” ca pe o poezie, de fiecare dată când bunica ne punea mâncare în farfurie, apoi când luam prima îmbucătură și încă o dată când terminam de mâncat. Eram suficient de isteți ca să ne dăm seama că „cea mai mare bucătăreasă din lume” ar trebui să știe mai multe feluri de mâncare, nu unul singur (pui cu morcovi), și că cele mai bune rețete din lume ar trebui să conțină mai mult de două ingrediente.

Oare de ce nu ne puneam niciun fel de întrebări când ne spunea că alimentele bogate în calorii sunt mai sănătoase decât cele cu calorii puține sau că majoritatea nutrienților se găsesc în piele sau în coajă? (Sandviciurile pe care ni le pregătea în acele sfârșituri de săptămână erau din colțuri de franzelă de secară.) De la bunica am învățat că pentru oameni cele mai bune de mâncat sunt animalele mari, urmate de animalele mai mici decât noi, de pești (pe care nici nu-i considera animale),

ton (pe care nu-l considera pește), apoi de legume, fructe, prăjituri, biscuiți și sucurile acidulate. Niciun aliment nu era nesănătos, după părerea ei. Grăsimile erau sănătoase – toate grăsimile, întotdeauna și în orice cantitate. Zahărul era *foarte* sănătos. Cu cât era mai gras un copil, cu atât era mai sănătos – mai ales dacă era băiat. Prânzul nu era o singură masă, ci trei, care erau servite la 11:00, 12:30 și 15:00. Era de la sine înțeles că unui om normal i se face foame tot timpul.

De fapt, puilul ei cu morcovi *este* probabil cel mai delicios fel de mâncare pe care l-am mâncat vreodată. Dar asta nu prea are de-a face cu gustul său sau de modul în care era gătit. Era delicios fiindcă eram convingși că e delicios. Credeam în mâncarea bunicii mai mult decât în Dumnezeu. Priceperea ei în bucătărie este una dintre poveștile fondatoare ale familiei noastre, la fel ca inventivitatea bunicului, pe care nu l-am cunoscut niciodată, sau unica ceartă din căsnicia părinților mei. Am rămas fideli acestor povești fiindcă ne definim prin ele. Suntem familia care își alege luptele cu înțelepciune, care se folosește de inteligență ca să iasă din bucluc și căreia îi place la nebunie mâncarea matroanei noastre.

A fost odată ca niciodată o persoană a cărei viață era atât de frumoasă, încât despre ea nu se putea spune nicio poveste. Aș putea să spun mai multe povești despre bunica decât despre toți cei pe care-i cunosc – despre copilăria ei într-o țară îndepărtată, cum supraviețuirea ei a atârnat de un fir de păr, cum a pierdut totul, despre emigrarea ei și ce pierdere a însemnat asta pentru ea, despre triumful și tragedia asimilării ei – și cu toate că voi încerca să le spun copiilor mei aceste povești, noi nu ni le-am spus niciodată unii altora. Și nici nu am răsplătit-o cum se cuvine, numind-o după celelalte titluri ale ei, mai cunoscute și mai meritate. Îi spuneam doar „Cea mai mare bucătăreasă din lume”.

Poate că celelalte povești ale ei erau prea dificil de spus. Sau poate că și-a ales singură povestea care să o definească, dorind să fie cunoscută nu pentru faptul că a supraviețuit, ci pentru că a avut grijă de familia ei. Sau poate că supraviețuirea ei a depins tocmai de faptul că a avut grijă de noi: povestea relației ei cu mâncarea înglobează toate celelalte povești pe care le-am putea spune despre ea. Pentru ea, mâncarea nu era doar mâncare. Era un amestec de teroare, demnitate, recunoștință, răzbunare, veselie, umilință, religie, istorie și, firește, iubire. Ca și cum fructele pe care ni le oferea mereu erau culese de pe ramurile distruse ale copacului nostru genealogic.

Totul e din nou posibil

Când am aflat că voi deveni tată, am simțit un elan surprinzător să fac tot felul de lucruri. Am început să fac ordine în casă, să înlocuiesc becurile arse de luni întregi, să șterg geamurile și să completez formulare. Mi-am schimbat ochelarii, am cumpărat o duzină de șosete albe, am instalat un portbagaj pe mașină și un perete despărțitor pe bancheta din spate, între câine și bagaje, mi-am făcut analizele prima dată după cinci ani... și m-am hotărât să scriu o carte despre consumul de animale.

Paternitatea mi-a dat imboldul inițial pentru aventura care a fost scrierea acestei cărți, însă m-am pregătit pentru ea aproape toată viața. La doi ani, animalele erau eroii poveștilor de noapte bună. Când aveam patru ani, familia noastră a avut grijă o vară întreagă de cățelul unui verișor. Obişnuiam să-l lovesc cu piciorul. Tata mi-a spus că nu e în regulă să lovești animale. Când aveam șapte ani, am plâns când a murit peștișorul meu auriu. Am aflat că tata l-a aruncat în veceu și a tras

apa. I-am spus tatei – în cuvinte deloc politicoase – că așa ceva nu se face. Când aveam nouă ani, am avut o bonă care nu dorea să facă rău nimănui. Exact asta mi-a spus, când am întrebat-o de ce nu vrea să mănânce pui împreună cu mine și cu fratele meu mai mare: „Nu vreau să fac rău nimănui”.

— Cum adică, să faci rău? am întrebat-o eu.

— Știi că puiul e un pui, nu?

Frank mi-a aruncat o privire care parcă spunea: „Mama și tata au lăsat-o pe idioata asta să aibă grijă de noi?”.

Nu știi dacă voia să ne convertească la vegetarianism – discuțiile despre carne au tendința să-i facă pe cei din jur să se simtă inconfortabil, dar asta nu înseamnă că toți vegetarienii fac prozelitism. Era, încă, adolescentă și îi lipsea acea moderație care te împiedică să încerci să epuizezi un astfel de subiect. În cuvinte simple și fără să exagereze, ne-a spus tot ce știa.

Fratele meu și cu mine ne-am uitat unul la altul, cu gurile pline de carne de pui pe care-i făcusem să sufere, și ne-am pus amândoi aceeași întrebare: „Cum de nu m-am gândit niciodată la asta până acum și de ce naiba nu mi-a vorbit nimeni despre lucrurile acestea?”. Eu am lăsat furculița din mână. Frank, în schimb, a terminat tot din farfurie și probabil mănâncă pui chiar și acum, în timp ce scriu aceste rânduri.

Ceea ce ne-a spus bona noastră mi s-a părut că are sens, nu doar pentru că părea adevărat, ci pentru că părea o completare firească a lucrurilor pe care le învățaserăm de la părinți. Nu le facem rău membrilor familiei. Nu le facem rău prietenilor sau străinilor. Nu facem rău nici măcar mobilei tapițate. Faptul că nu m-am gândit niciodată să includ animalele în această listă nu însemna că erau o excepție de la regulă. Însemna doar că eram un copil care nu știa unele lucruri. Până în ziua când cineva mi-a deschis ochii. Și atunci a trebuit să-mi schimb viața.

Dar nu pentru multă vreme. Exagerat și inflexibil la început, vegetarianismul meu a durat câțiva ani, dar apoi s-a fâșâit și a murit încet. Nu am găsit niciodată o replică satisfăcătoare la fraza codată a bonei noastre, dar am descoperit moduri de a o evita, minimaliza și uita. În general, nu făceam rău nimă-nui. În general, mă străduiam să fac bine. În general, conștiința mea era curată. Numai că, atunci când nu mai puteam de foame, lăsam filosofia deoparte și mâncam carne de pui.

Mark Twain a spus că a renunța la fumat este cel mai ușor lucru – făcea asta tot timpul. Același lucru l-aș putea spune și eu despre vegetarianism. În liceu am devenit vegetarian de mai multe ori, deseori într-o încercare de a-mi defini identitatea într-o lume în care oamenii nu păreau să aibă vreo problemă de acest fel. Aveam nevoie de un autocolant care să diferențeze bara de protecție a Volvoului mamei, de o cauză facilă cu care să-mi ocup timpul inconfortabil din recreații, de o ocazie să mă apropiu de sâniii activistelor. (Continuam, totodată, să cred că e inacceptabil din punct de vedere moral să faci rău animalelor.) Dar asta nu însemna că mă abțineam de la mâncat carne. Făceam asta doar în public. La mine acasă eram indecis. În acea perioadă, tata întreba deseori înainte de cină: „În seara asta trebuie să ne așteptăm la noi restricții culinare?”

După ce am intrat la facultate, am început să fiu mai onest în ceea ce privește consumul de carne. Nu „credeam” în asta – indiferent care era semnificația acestei expresii – și încercam în mod voit să-mi alung întrebările din minte. Pe-atunci nu mai doream să am o „identitate” anume. Și cum niciunul dintre colegii mei nu mă știa din perioada în care eram vegetarian, nu trebuia să fiu ipocrit în public și nici să explic cum s-a petrecut schimbarea. Sau poate că am început să mănânc din nou carne din cauză că vegetarianismul era extrem de răspân-

dit în campus – e mai puțin probabil să dai bani unui muzician de pe stradă când are cutia plină de bancnote.

La sfârșitul anului al doilea de facultate, când am ales să mă specializez în filosofie și *credeam* în tot felul de idei și teorii, m-am întors la regimul vegetarian. Uitarea intenționată de care era nevoie, credeam eu, ca să te hrănești cu carne mi se părea că vine în contradicție cu viața intelectuală pe care voiam să o duc. Consideram că viața poate și trebuie să se conformeze rațiunii. Cât de săcâitor devenisem în acea perioadă!

După terminarea studiilor am început din nou să mănânc carne – multă și de orice fel – doi ani. De ce? Pentru că îmi plăcea gustul. Și pentru că, în modelarea obișnuințelor noastre, poveștile pe care ni le spunem nouă înșine și celorlalți au un rol mai important decât rațiunea. Iar eu mi-am spus o poveste prin care mă dezvinovățeam.

Mai apoi am fost la o întâlnire pe nevăzute cu cea care avea să-mi devină soție. Câteva săptămâni mai târziu ne-am trezit amândoi vorbind despre două teme surprinzătoare: căsătorie și vegetarianism.

Ceea ce mi-a povestit despre felul în care se raporta la carne semăna izbitor cu ce mi se întâmpla și mie: una gândea noaptea, când stătea întinsă în pat, și altceva hotăra dimineața la micul dejun. Era tulburată (chiar dacă ocazional și nu pentru mult timp) de ideea că participă la ceva profund imoral, dar în același timp accepta complexitatea inextricabilă a subiectului și failibilitatea pardonabilă a naturii umane. La fel ca mie, acest subiect îi trezea simțăminte puternice, dar nu îndeajuns de puternice.

Oamenii se căsătoresc din multe motive, dar unul dintre lucrurile care ne-a insuflat hotărârea de a face acest pas a fost perspectiva de a marca împreună un nou început. Ritualul și simbolismul evreiesc încurajează ideea de a trage linie între

trecut și viitor – cel mai cunoscut exemplu fiind spargerea paharelor de la finalul ceremoniei de căsătorie. Înainte, lucrurile au fost cum au fost, dar de acum încolo totul se va schimba. Vom fi mai buni și ne va merge mai bine.

Ideea sună bine și te face să te simți nemaipomenit, dar cum să devii mai bun? Mi-am imaginat nenumărate moduri prin care să devin mai bun (să învăț limbi străine, să fiu mai răbdător, să muncesc mai mult), dar făcusem deja prea multe promisiuni de acest fel ca să mai cred în ele. Totodată, mi-am imaginat nenumărate moduri în care amândoi, ca un cuplu, puteam deveni mai buni, însă într-o relație sunt puține lucruri importante asupra cărora partenerii pot să cadă de acord să le schimbe și realmente să o facă. Chiar și în acele momente când ai impresia că totul este posibil, de fapt puține lucruri sunt astfel.

Consumul de animale, o chestiune care ne preocupase și de care uitaserăm amândoi, ni s-a părut un bun punct de plecare. Aveam foarte multe interese comune în acest domeniu, și puteam să tragem numeroase foloase din asta. În aceeași săptămână, ne-am logodit și am devenit vegetarieni.

Bineînțeles, nunta noastră nu a fost vegetariană, fiindcă ne-am zis că nu este corect să nu le servim proteină animală oaspeților noștri, dintre care unii veniseră de la mare depărtare pentru a ne împărași bucuria. (E greu de urmărit firul logic, nu-i așa?) Iar în luna de miere am mâncat pește, dar numai pentru că eram în Japonia, iar când ești în Japonia mănânci obligatoriu pește. Când ne-am întors acasă, am mai mâncat din când în când hamburgeri, supă de pui, somon afumat și ton la cuptor. Rareori însă. Și doar când ni s-a făcut poftă.

Mi-am spus că n-are rost să-mi fac probleme inutil. Nu mi s-a părut nimic în neregulă cu atitudinea noastră. Această inconsecvență alimentară era una asumată. De ce ar trebui ca

alimentația să fie diferită de alte chestiuni care țin de moralitate? Eram niște oameni onești care uneori mai spuneau minciuni; niște prieteni pe care te poți baza, chiar dacă uneori eram lipsiți de tact. Tot așa, eram niște vegetarieni care mâncau din când în când carne.

Și nici nu eram sigur că „intuițiile” mele sunt altceva decât niște rămășițe sentimentale din copilărie – și că, dacă ar fi să mă analizez în profunzime, n-aș descoperi că mi-e indiferent. Nu știam mare lucru despre animale și nici nu aveam o idee foarte clară despre cum sunt crescute sau ucise. Problema moralității consumului de carne îmi dădea o stare de disconfort, dar asta nu însemna că toți ceilalți trebuie să simtă la fel – și nici eu, de altfel. Și nu simțeam nicio urgență să îmi clarific această chestiune.

Însă apoi am hotărât că vom face un copil, iar asta a schimbat cu totul lucrurile.

La o jumătate de oră după ce s-a născut fiul meu am mers în sala de așteptare, ca să dau vestea cea bună familiei mele.

— E băiat, nu-i așa?

— Cum îl cheamă?

— Cu cine seamănă?

— Spune-ne tot!

Am răspuns la toate întrebările cât de repede am putut, apoi m-am dus într-un colț ca să o sun pe bunica.

— Bunico, am început eu, s-a născut copilul.

Ea are un singur telefon și îl ține în bucătărie. A răspuns de la primul țârâit al telefonului – deci stătea la masa din bucătărie și aștepta să o sun. Era trecut deja de miezul nopții. Decupa cupoane? Sau gătea pui cu morcovi, ca apoi să-l pună în congelator, pentru oricine ar dori să-l mănânce, într-un viitor

nedeterminat? Niciodată n-am văzut-o și nici n-am auzit-o plângând, dar când m-a întrebat „Cât cântărește?” am putut să-i simt lacrimile în voce.

La câteva zile după ce ne-am întors de la spital i-am trimis o scrisoare unui prieten, împreună cu o fotografie a copilului, descriindu-i primele mele impresii despre paternitate. El mi-a răspuns, simplu: „Totul este din nou posibil”. Răspunsul lui era cum nu se poate mai potrivit pentru că exact asta și simțeam. După un astfel de moment, avem ocazia să ne spunem din nou poveștile, făcându-le mai bune, mai reprezentative sau mai pline de speranță. Însă, la fel de bine, putem spune alte povești. Lumea însăși capătă o nouă șansă.

Consumul de animale

Prima dorință pe care a avut-o fiul meu, inexprimabilă și lipită de rațiune, a fost, cred, cea de a mânca. La câteva secunde de la venirea lui pe lume, sugea la sân. L-am privit cu o mirare pe care n-am mai trăit-o niciodată înainte. Fără să-i explice nimeni și fără să aibă nevoie de experiență, știa precis ce are de făcut. Știa asta datorită a milioane de ani de evoluție, tot așa cum inima știe să bată, iar plămânii, să se extindă și să se contracte.

Acest sentiment de mirare nu avea precedent în viața mea, dar m-a făcut să simt că am o legătură cu toți cei care au trăit înaintea mea, generații la rând. Era ca și cum puteam să văd inelele arborelui meu genealogic: părinții mei privindu-mă sugând la sân, bunica, privind-o pe mama sugând la sân, străbunicii mei, privind-o pe bunica... Băiatul meu se hrănea la fel cum făceau copiii oamenilor cavelor.

Când am început să scriu această carte, fiul meu avea deja câteva zile, iar în acea perioadă mi se părea că toate acțiunile lui se învârt în jurul hranei. Sugea la sân, dormea după ce sugea la sân, se agita înainte să fie hrănit la sân sau regurgita laptele pe care tocmai îl înghițise. Acum, când mă apropii de sfârșitul cărții, e capabil de discuții destul de complexe, iar hrana o digeră laolaltă cu poveștile pe care i le spunem. A-mi hrăni fiul nu seamănă cu propria hrănire – are o cu totul altă importanță. Hrana, în sine, este importantă (conține atât sănătatea, cât și plăcerea mâncatului), dar și poveștile pe care ni le spunem la masă. Aceste povești întăresc legăturile familiei noastre și ne apropie de alte familii. Poveștile despre mâncare sunt povești despre noi înșine – despre istoria și valorile noastre. În tradiția evreiască a familiei mele am învățat că hrana îndeplinește două scopuri paralele – te hrănește și te ajută să-ți amintești. Mâncatul și povestitul sunt inseparabile: gustul sărat ne duce cu gândul la lacrimi; mierea nu e doar dulce la gust, dar ne și amintește de viața dulce de altădată; iar matzah* este pâinea suferinței noastre.

Există mii de alimente pe planetă și nu poți să spui în doar câteva cuvinte de ce oamenii se hrănesc numai cu o parte dintre ele. Este nevoie de explicații ca să înțelegi de ce ornăm farfuriile cu pătrunjel, de ce pastecele nu sunt potrivite la micul dejun, de ce mâncăm aripile unui animal, dar nu și ochii, de ce ne hrănim cu carne de vacă, dar nu și cu carne de câine. Explicațiile sunt făcute din povești, iar poveștile descriu regulile pe care le urmăm.

De multe ori, de-a lungul vieții, am uitat că am povești de spus despre mâncare. M-am mulțumit să mănânc ce am găsit sau ce mi-a plăcut, ce părea natural, rezonabil sau sănătos – ce

---

* Pască evreiască (n.t.).

nevoie era de explicații? Însă o astfel de uitare nu e compatibilă cu modul în care mi-am imaginat întotdeauna că vreau să-mi cresc copilul.

Această poveste nu a început ca o carte. Voiam doar să înțeleg – pentru mine însumi și pentru familia mea – *ce este* carnea. Căutam răspunsuri cât mai concrete cu putință. De unde provine? Cum este produsă? Cum sunt tratate animalele și în ce măsură contează acest lucru? Care sunt efectele economice, sociale și de mediu ale consumului de animale? Căutarea mea personală nu a rămas multă vreme la acest nivel. Ca urmare a eforturilor mele ca părinte, m-am lovit de adevăruri pe care n-am putut să le ignor, iar ca cetățean și scriitor n-am putut să le țin pentru mine. Desigur, să te confrunți cu niște adevăruri și să scrii despre ele în mod responsabil nu e totuna.

Mi-am dorit să răspund la aceste întrebări cât mai cuprinzător. Deși în jur de 99% din carnea consumată² în Statele Unite provine din „ferme industriale” – și voi dedica mare parte din restul cărții pentru a vorbi despre importanța acestui fapt –, celălalt procent de 1% reprezintă, de asemenea, o parte importantă a acestei povești. Partea disproporționată pe care o ocupă în această carte descrierea celor mai bune ferme de animale administrate de familii reflectă importanța pe care le-o acord și, în egală măsură, cât de lipsite de importanță le consider, nefiind decât o excepție care confirmă regula.

Ca să fiu complet sincer (și cu riscul de a-mi pierde credibilitatea încă de la pagina 20), am presupus, încă înainte să încep să mă documentez, că știu cam ce urmează să aflu – nu mă refer la detalii, ci la imaginea de ansamblu. Alții au făcut aceeași presupunere. Aproape întotdeauna, când am spus cuiva că scriu o carte despre „consumul de animale”, interlocutorul meu a crezut că este vorba despre o pledoarie pentru vegetarianism, chiar și când nu știa nimic despre modul meu

de a gândi. Prejudicata aceasta e foarte revelatoare. Oamenii cred, în general, că, dacă te apuci să cercetezi cum sunt crescute animalele în fermele industriale, vei ajunge să devii vegetarian. (Tu ce ai crezut când ai citit titlul cărții?)

Am crezut și eu că această carte despre consumul de animale va deveni o pledoarie în favoarea vegetarianismului. Dar nu s-a întâmplat așa. O astfel de pledoarie ar avea sens, numai că eu am scris despre altceva.

Creșterea animalelor este un subiect extraordinar de complex. Nu există nicăieri două animale, două soiuri de animale, două ferme, doi fermieri sau doi consumatori de carne identici. Dincolo de tonele de informații – din cărți, interviuri sau din observațiile mele directe – de care am avut nevoie doar ca să încep să reflectez la modul serios în legătură cu această problemă, m-am întrebat dacă este cu puțință să spun ceva coerent și semnificativ despre o practică atât de diversă. Poate că nici nu există „carne”. Poate că ar trebui să vorbim doar despre *acest* animal, crescut la *această* fermă, ucis în *acest* abator, vândut în *acest* fel și mâncat de către *această* persoană, fiecare situație fiind atât de specifică încât pare imposibil să le poți pune una lângă alta, ca într-un mozaic.

În cazul consumului de animale, la fel ca în cazul altor probleme – cum ar fi avortul –, există câteva întrebări fundamentale care ne depășesc cu totul (Din ce stadiu al sarcinii ar trebui să considerăm că fetusul e o persoană reală, și nu una potențială? Ce simte și ce înțelege din lume un animal?) și care, din acest motiv, pot provoca un profund disconfort când sunt formulate sau, alteori, reacții defensive sau agresive. Este un subiect alunecos, frustrant și care nu are cum să te lase indiferent. Fiecare întrebare duce la o alta și te trezești că aperi o poziție mult mai extremă decât cea în care crezi cu adevărat sau pe care ți-ai putea-o asuma. Sau, mai rău, ai putea să des-

coperi că nu există nicio poziție care să merite apărută sau asumată.

Apoi, mai este dificultatea de a face diferența între ceea ce este un lucru și emoția pe care ne-o trezește. De prea multe ori, argumentele în favoarea consumului de animale nu sunt argumente în adevăratul sens al cuvântului, ci expresii ale unor preferințe subiective. Și când există fapte verificabile – câtă carne se consumă, câte păduri de mangrove au fost distruse prin acvacultură, cum sunt ucise vitele –, apare întrebarea în ce măsură sunt ele relevante. Au ele o relevanță morală? Sau colectivă? Ar trebui abordate din punct de vedere legal? Sau sunt simple informații pe care fiecare este liber să le digere după cum consideră de cuviință?

Deși această carte este rezultatul unui efort uriaș de documentare și este atât de obiectivă pe cât poate fi un demers jurnalistic, întrucât am folosit statisticile cele mai prudente (provenind aproape întotdeauna din surse oficiale, publicații recunoscute științific și surse industriale) și am angajat două persoane să le coroboreze, mă raportez totuși la ea ca la o poveste. Cartea conține foarte multă informație, dar dovezile sunt deseori subțiri și interpretabile. Cunoștințele sunt importante, dar ele nu au sens prin ele însele, în special când depind într-o asemenea măsură de anumite alegeri lingvistice. Ce înseamnă să măsoari cu exactitate „răspunsul la durere” în cazul puilor de găină? Este vorba despre durere? Ce înseamnă durerea? Indiferent de câte învățăm despre fiziologia durerii – cât timp persistă, simptomele pe care le produce și așa mai departe –, nu vom avea niciodată un răspuns definitiv în legătură cu acest subiect. Dar, dacă integrezi dovezile într-o poveste, una despre compasiune sau dominație, ori poate amândouă –, dacă le integram într-o poveste despre lumea în care trăim, despre cine suntem și cine am vrea să fim, atunci

ai putea să spui ceva relevant despre ce înseamnă să te hrănești cu animale.

Noi, oamenii, suntem făcuți din povești. Mă gândesc la acele după-amiezi de sâmbătă când stăteam cu bunica la masa din bucătărie, doar noi doi, în timp ce pâinea neagră era în prăjitorul de pâine și se auzea bâzâitul frigiderului, tapițat cu fotografii de familie. În timp ce mâncam sandviciuri cu pâine de seară și beam Coca-Cola, bunica îmi povestea cum a fugit din Europa, cu ce s-a hrănit și cu ce a refuzat să se hrănească. Era povestea vieții ei – „Ascultă-mă”, mă ruga ea – și știam că urmează o lecție importantă, chiar dacă nu o înțelegeam întru totul, copil fiind.

Însă acum știu care era acea lecție. Și deși circumstanțele sunt cum nu se poate mai diferite, încerc, și voi încerca în continuare, să o transmit fiului meu. Această carte reprezintă încercarea mea cea mai serioasă de a face acest lucru. Iar acum, la început, simt o mare emoție gândindu-mă la toate consecințele pe care le-ar putea avea. Făcând abstracție, pentru moment, de cele peste zece miliarde de animale măcelărite în fiecare an în America pentru a fi mâncate și, de asemenea, de problemele de mediu, de muncitorii din acest domeniu și alte subiecte atât de strâns legate de consumul de carne, precum foametea pe plan mondial, epidemiile de gripă și biodiversitatea, mai există de asemenea o problemă, și anume modul în care ne gândim la noi înșine și la ceilalți. Nu suntem doar naratorii poveștilor noastre, ci poveștile ele însele. Dacă soția mea și cu mine hotărâm să ne creștem copilul vegetarian, atunci el nu va mânca unicul fel de mâncare al străbunicii lui, nu se va bucura de unica și cea mai directă expresie a iubirii ei și probabil că nu se va gândi la ea ca fiind „Cea mai bună bucătăreasă din lume”. Povestea de viață a bunicii mele va trebui să se schimbe și, laolaltă cu ea, și povestea familiei mele.

Când l-a văzut întâia oară pe fiul meu, primele cuvinte ale bunicii au fost „Sunt răzbunată”. Din multitudinea de lucruri pe care le-ar fi putut spune, asta a ales sau a simțit ea că trebuie să spună.

Ascultă-mă

„Nu eram bogați, dar n-am dus niciodată lipsă de nimic. Joia făceam pâine, *challah** și chifle și ne ajungeau toată săptămâna. Vineri făceam clătite. De Sabat mâncam întotdeauna pui și supă cu tăiței. Mergeam la măcelar și cumpăram o bucată de carne mai grasă. Cea mai bună bucată era cea mai grasă. Nu ca în ziua de azi. Nu aveam frigidere, dar aveam lapte și brânză. Nu găseam toate soiurile de legume, dar cele pe care le găseam erau suficiente. Sunt atât de multe lucruri pe care oamenii din ziua de azi le au și nu-și imaginează cum e să-ți lipsească... Totuși, eram fericiți. Nu știam cum ar fi să ne fie mai bine. Și noi, la rândul nostru, consideram că lucrurile pe care le aveam erau ceva normal.

Și-apoi s-a schimbat totul. Cât a ținut războiul a fost iadul pe pământ și am rămas fără nimic. A trebuit să-mi părăsesc familia. Eram mereu pe fugă, fie zi, fie noapte, fiindcă nemții erau tot timpul pe urmele mele. Dacă te opreai, erai mort. Niciodată nu era mâncare destulă. Fiindcă n-aveam ce mânca, m-am îmbolnăvit și nu vorbesc despre faptul că eram piele și os. Tot corpul mi-era plin de răni. Îmi era tot mai greu să mă mișc. Am mâncat chiar și din coșurile de gunoi. M-am hrănit cu resturi de care nu se atingea nimeni. Am mâncat tot ce am găsit. Am mâncat lucruri despre care nu vreau să-ți povestesc.

---

* Pâine afănată și împletită care se servește de Sabat (n.t.).

Chiar și în momentele cele mai grele am dat peste oameni de treabă. Cineva m-a învățat cum să-mi leg capetele pantaloanelor ca să-i umplu cu cartofii pe care reușeam să-i fur. Am umblat așa kilometri întregi, fiindcă nu știam niciodată dacă voi mai avea un astfel de noroc. Odată, cineva mi-a dat puțin orez, iar eu am călătorit două zile până am ajuns într-o piață unde l-am dat la schimb pe un săpun, apoi am mers într-o altă piață și l-am schimbat pe niște fasole. Trebuia să ai noroc și intuiție.

Cel mai rău a fost aproape de sfârșit. Mulți oameni au murit chiar la sfârșitul războiului și mereu mă gândeam că n-o să mai apuc ziua de mâine. Un fermier rus, Dumnezeu să-l binecuvânteze, când a văzut în ce stare eram, s-a dus în casă și mi-a adus o bucată de carne.”

— Ți-a salvat viața.

— N-am mâncat-o.

— Cum adică n-ai mâncat-o?

— Era carne de porc. Nu mănânc niciodată carne de porc.

— De ce?

— Cum de ce?

— Din cauză că nu era cușer?

— Bineînțeles.

— Nici măcar pentru a-ți salva viața?

— Dacă nu contează nimic pentru tine, atunci nu mai e nimic de salvat.

**Toțu! sau
nimic ori
altceva**

Linile industriale moderne de pescuit¹ au o lungime de până la 120 de kilometri - aceeași distanță ca de la nivelul mării până în spațiu.

1. George

În primii 26 de ani de viață nu mi-au plăcut deloc animalele. Mi se păreau plictisitoare, murdare, ciudat de înabordabile, înfricoșător de imprevizibile și absolut inutile. Lipsa mea de entuziasm era evidentă mai ales în cazul câinilor, fiind inspirată în bună măsură de o frică a mamei, care, la rândul ei, o moștenise de la bunica. Când eram copil, mergeam în vizită la prieteni doar dacă își închideau câinii în altă cameră. Dacă eram în parc și se apropia de mine un câine, începeam să plâng isteric, până mă ridica tata pe umeri. Nu-mi plăcea să mă uit la emisiuni cu câini și nu-i înțelegeam pe iubitorii de câini – ba chiar îi antipatizam. Cred că începusem să am prejudecăți chiar și față de nevăzători.

Dar dintr-odată m-am trezit că-mi plac aceste animale. Am devenit eu însumi un iubitor de câini.

George a apărut de nicăieri. Soția mea și cu mine n-am discutat niciodată că ar fi bine să ne luăm un câine, nici nu mai vorbesc de căutat unul. (De ce am fi făcut-o? Doar nu-mi plăceau.) Marea transformare s-a întâmplat într-o sâmbătă. Ne plimbam pe Seventh Avenue în Brooklyn, cartierul nostru, și am dat peste un cățel mic și negru care dormea pe o bordură, ghemuit ca un semn de întrebare, îmbrăcat cu o vestă pe care scria „Ia-mă acasă”. Nu am crezut în dragoste la prima vedere și nici în destin, dar soarta a vrut să mă îndrăgostesc de afuri-

situl acela de câine. Chiar dacă la început nici măcar n-am vrut să pun mâna pe el.

Propunerea să adoptăm cățelușul a fost probabil cel mai surprinzător lucru pe care l-am făcut vreodată, dar în fața mea stătea un animăluț frumos, care l-ar fi cucerit până și pe cel mai insensibil dintre oameni. Firește, oamenii văd frumusețea și în alte lucruri decât boticurile umede. Dar modul în care ne îndrăgostim de animale are ceva aparte. Fiecare tip de câini are fanii săi devotați – câinii masivi și cei minusculi, câinii cu părul lung și cei cu părul lins, câinii Saint Bernard, care sforăie, mopșii astmatici, câinii shar-pei, cu pielea lor cutată și câinii basset, cu expresia lor deprimată. Pasionații de păsări își petrec diminețile în frig, sondând cu atenție cerul și curăță după creaturile înaripate care fac obiectul fascinației lor. Iubitorii de pisici manifestă în relația cu animalul lor de companie o intensitate care lipsește – slavă Domnului – din majoritatea relațiilor umane. Cărțile pentru copii sunt pline de iepurași, șoricei, urși și omizi, ca să nu mai vorbesc de păianjeni, greieri și aligatori. Niciun copil n-a avut vreodată o jucărie de pluș în formă de piatră, iar când un colecționar de timbre vorbește cu afecțiune despre pasiunea lui, este un sentiment diferit de cel care se naște din relația omului cu animalul său de companie.

Așadar, am luat cățelușa acasă. La început am „îmbrățișat-o” de la distanță – din cealaltă parte a camerei. Apoi, fiindcă mi-a dat motive să cred că nu mă va lăsa fără degete, am început să-i dau să mănânce din palmă. Pe urmă am lăsat-o să-mi lingă mâna. După care i-am dat voie să mă lingă pe față. Apoi am lins-o și eu pe față. Iar acum iubesc toți căței și vom trăi cu toții fericiți până la adânci bătrâneți.

Aproximativ 63% dintre familiile din America² au cel puțin un animal de companie. Răspândirea acestui obicei este surprinzătoare în primul rând din cauza noutății sale. Obiceiul de

a deține animale de companie³ s-a răspândit odată cu dezvoltarea clasei de mijloc și a urbanizării, poate fiindcă oamenilor a început să le lipsească interacțiunea cu animalele sau poate fiindcă mai demult întreținerea animalelor de companie era privită ca o extravaganta, fiind ceva costisitor. (Americanii cheltuie 34 de miliarde de dolari în fiecare an cu întreținerea animalelor de casă⁴.) Istoricul Sir Keith Thomas, de la Oxford, a cărui lucrare enciclopedică *Man and the Natural World* a devenit o lucrare de referință, susține că:

răspândirea obiceiului de a deține animale de companie⁵ printre membrii clasei de mijloc urbane în perioada modernă timpurie este (...) un fenomen de o reală importanță socială, psihologică și nu în ultimul rând comercială... De asemenea, acest obicei are anumite implicații pe planul ideilor. Cei din clasa de mijloc au început să vorbească într-un mod pozitiv despre inteligența animalelor; totodată, s-a răspândit ideea că animalele ar putea să aibă caracter și personalitate; și s-au pus bazele psihologice ale concepției că unele animale sunt îndreptățite la o mai mare considerație morală.

Aș greși dacă aș spune că relația mea cu George, cățelușa mea, mi-a dezvăluit în ce constă „inteligența” animalelor. Dincolo de nevoile ei de bază, nu am nici cea mai vagă idee ce se întâmplă în mintea ei. (Sunt convins însă că se întâmplă destul de multe.) Lipsa ei de inteligență, în anumite privințe, mă surprinde la fel de mult ca inteligența ei în alte privințe. Diferențele dintre noi sunt mai evidente decât similaritățile.

George nu este o ființă care vrea doar să ofere și să primească afecțiune. În majoritatea timpului e o adevărată pacoste. Se satisface compulsiv în fața invitațiilor, îmi roade papucii și jucăriile copilului, e obsedată să omoare veverițe, are o abilitate excepțională de a se poziționa între lentilele aparatelor de fotografiat din vecinătatea ei și subiectul fiecărei poze, sare la

cei care se dau cu skateboardul și la evreii hasidici, le umilește pe femeile la menstruație (este cel mai negru coșmar al evreicelor hasidice la menstruație), îmi chinuie olfactiv oaspeții cu flatulențele ei, dezgroapă tot ce plantezi, zgârie fiecare lucru nou cumpărat, linge mâncarea de pe masă și din când în când se răzbună pe noi (nu înțeleg de ce) și își face nevoile în casă.

Problemele cu care ne-am confruntat – de a comunica, de a ne recunoaște și de a ne accepta reciproc dorințele, pentru a putea coexista – m-au obligat să descopăr și să interacționez cu ceva, sau mai degrabă cu cineva, total diferit. George reacționează la unele cuvinte (și alege să ignore multe altele), dar relația noastră nu este guvernată de limbaj. Cățelușă mea pare să aibă gânduri și emoții. Uneori mi se pare că le înțeleg, dar de cele mai multe ori, nu. La fel ca o fotografie, este incapabilă să-mi spună ceea ce mă ajută să văd. Este un secret incarnat. Sunt sigur că și eu, la rândul meu, sunt ca o fotografie pentru ea.

Chiar așeară, când mi-am ridicat privirea din cartea pe care o citeam, am văzut că George se uită la mine din cealaltă parte a camerei. „Când ai intrat aici?”, am întrebat-o. Și-a coborât privirea și s-a îndepărtat lent de-a lungul holului – nu o siluetă, ci mai mult ca un fel de spațiu în negativ, o formă decupată în viața domestică. În ciuda rutinelor noastre, care sunt mai constante decât toate obișnuințele caracteristice relațiilor mele umane, tot mi se pare imprevizibilă. Și, în ciuda apropierii noastre, sunt uneori încântat și puțin speriat de straniețea ei insondabilă. Sosirea copilului a exarcebat foarte mult acest sentiment, fiindcă nu aveam absolut nicio garanție că n-o să-l sfâșie, în afara intuiției că n-o va face.

Diferențele dintre noi ar putea umple o carte, însă, la fel ca mine, George se teme de durere, caută plăcere și râvnește nu doar la hrană și joacă, ci și la companie. Nu e nevoie să cunosc

toate detaliile despre unele dispoziții și preferințe ca să știi când le are. Psihologiile noastre nu sunt identice sau similare, dar fiecare dintre noi are o perspectivă, un mod de a procesa și de a experimenta lumea, care este unic și înăscut.

Nu aș mânca-o pe George, fiindcă este a mea. Dar de ce n-aș mânca un câine pe care nu-l cunosc? Sau, mai exact, cum aș justifica faptul că mi-e milă de câini, dar mă hrănesc cu alte animale?

O pledoarie pentru consumul de carne de câine

În ciuda faptului că e legal în toate cele 44 de state americane să te hrănești cu „cel mai bun prieten al omului”, e un tabu la fel de serios precum cel care ne împiedică să ne mâncăm cel mai bun prieten uman. Nici măcar cei mai entuziaști carnivori nu se hrănesc cu carne de câine. Gordon Ramsay, om de televiziune și uneori bucătar, este destul de lipsit de milă cu puii de animale când face publicitate unui produs pe care îl vinde, dar nu vei vedea niciodată un cățeluș ițindu-și capul din oalele lui. Și, deși a afirmat odată că își va electrocuta copiii⁶ dacă vor deveni vegetarieni, mă întreb ce-ar spune dacă aceștia ar fierbe la foc mic cățelul familiei.

Câinii sunt minunați și unici în multe privințe. Dar abilitățile lor intelectuale și senzoriale sunt absolut banale. Porcii sunt cel puțin la fel de inteligenți și de sensibili, indiferent de cum definim acești termeni. Pot să sară pe bancheta din spate a unui Volvo, pot să răspundă la aport, să alerge și să se joace, pot să fie răutăcioși și să răspundă la afecțiunea pe care le-o arăți. Și-atunci de ce nu li se dă voie să se tolănească lângă foc? De ce măcar nu sunt cruțați de la a fi puși pe foc?

Carnea de câine e un tabu care ne spune ceva despre câini și foarte mult despre oameni.

Francezii care își iubesc câinii își mănâncă uneori caii.

Spaniolii care își iubesc caii își mănâncă uneori vacile.

Indienii care își iubesc vacile își mănâncă uneori câinii⁷.

Deși au fost scrise într-un context foarte diferit, cuvintele lui George Orwell (din *Animal Farm**) se potrivesc numai bine acestei situații: „Toate animalele sunt egale, dar unele animale sunt mai egale decât celelalte”. Protecția de care are parte un animal sau altul nu este o lege naturală; ea decurge din poveștile pe care le spunem despre natură.

Așadar, cine are dreptate? De ce sunt excluși câini din meniu? Carnivorul selectiv va răspunde imediat:

Este interzis consumul animalelor de companie. Dar câinii nu sunt animale de companie în fiecare parte a lumii în care se mănâncă carne de câine. Cum rămâne cu vecinii care n-au animale de casă? Am avea noi dreptul să le interzicem să consume carne de câine la cină?

În aceste condiții, afirmația de mai sus devine:

Este interzis consumul animalelor care au abilități mintale, semnificative. Dacă expresia „abilități mintale semnificative” cuprinde și însușirile psihologice ale câinilor, atunci cu atât mai bine pentru ei. Dar o astfel de definiție include totodată porcii, vacile, puii de găină și multe alte specii de animale marine. Și îi exclude pe oamenii cu un deficit cognitiv sever.

Bine, atunci afirmația va fi modificată astfel:

E un motiv întemeiat pentru care există anumite tabuuri vechi de când lumea – să nu te joci cu excrementele, să nu-ți săruți sora sau să nu te hrănești cu animalele de casă. Din punct de vedere

---

* Carte apărută și în limba română cu titlul „Ferma animalelor”, în traducerea lui Mihnea Gafița, Editura Polirom, Iași, 2012 (n.t.).

evoluționist, ele sunt dăunătoare pentru om. Însă în multe locuri din lume consumul de carne de câine nu a fost și nu este interzis și, totodată, nu este în niciun fel dăunător pentru om. Gătită corespunzător, carnea de câine nu prezintă riscuri pentru sănătate într-o mai mare măsură decât alte tipuri de carne, iar o hrană atât de nutritivă nu suscită cine știe ce obiecții din partea genelor noastre egoiste.

Consumul de carne de câine are, în plus, o istorie străveche. În mormintele din secolul al IV-lea⁸ s-au găsit desene ale unor câini uciși pentru carne, alături de alte animale. Obiceiul de a te hrăni cu carne de câini era atât de ancorat în viața cotidiană încât a exercitat o influență asupra limbajului: caracterul sino-coreean⁹ care înseamnă „corect și potrivit” (*yeon*) se traduce, literal, prin „tot așa cum carnea de câine gătită e delicioasă”. Hipocrate lauda carnea de câine, spunând că reprezintă o sursă de putere. Romanii mâncau¹⁰ pui de câine proaspăt fătați, indienii Dakota se delectau¹¹ cu ficat de câine, iar până nu demult hawaienii consumau¹² creier și sânge de câine. Câinele mexican fără păr¹³ a fost principala sursă de carne a aztecilor. Căpitanul Cook a mâncat și el carne de câine¹⁴. Roald Amundsen și-a mâncat câinii care trăgeau la sanie. (E drept, îi era *cumplit* de foame.) În ziua de azi¹⁵, în Filipine se consumă carne de câine ca să scapi de ghinion; în China sau Coreea, este considerată un medicament¹⁶; în Nigeria e un afrodisiac¹⁷; iar în multe alte locuri de pe toate continentele se consumă pentru gust. Secole la rând, chinezii¹⁸ au crescut mai multe specii de câine pentru carne, printre care și rasa ciau-ciau, iar în multe țări europene¹⁹ încă mai există legi cu privire la examinarea post-mortem a câinilor destinați consumului uman.

Bineînțeles, faptul că o anumită practică a existat aproape peste tot în lume, aproape dintotdeauna, nu este o justificare pentru a continua să faci acel lucru. Dar, spre deosebire de